

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті проаналізовано зміст предмету «Громадянознавство» для учнів старших класів згідно з Національним навчальним планом Англії. Досліджено вплив комунікативної компетенції на формування громадянських якостей британських старшокласників. Обґрунтовано основні форми громадянської освіти та виховання старшокласників у школах Великої Британії.

Ключові слова: комунікативна компетентність, старшокласники, форми громадянської освіти та виховання, Велика Британія.

Huriy M. The development of the senior pupils' communicative competence in the process of implementation of the forms of citizenship education in Great Britain. The article deals with the content of the subject «Citizenship education» for the senior pupils according to the national curriculum of England. The impact of the communicative competence on the formation of the pupils' citizenship qualities is investigated. The main forms of the citizenship education of the senior pupils in Great Britain are analyzed.

Key words: communicative competence, senior pupils, forms of the citizenship education, Great Britain.

Постановка проблеми. Сучасний світ пред'являє нові вимоги до молодого покоління, яке має вміти приймати незалежні рішення, мати самостійні судження, працювати в команді, використовувати інновації тощо. Таким чином, нові стандарти сьогодення повинні зайняти місце базових навиків і знань, що були актуальними у минулому. Саме тому, на думку британських педагогів, школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, але й сформувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

Серед ключових компетентностей значна роль належить саме комунікативній компетенції, тому що комунікативна компетентність означає не лише вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами, а ще й характеризується умінням взаємодіяти з людьми, навичками роботи у групі, умінням володіти різними соціальними ролями у колективі.

Виховання громадянськості для британської школи має важливе значення, оскільки у сучасних умовах саме воно пов'язане з розвитком єдиного європейського освітньо-виховного простору. Громадянськість розглядається британськими педагогами як ядро національного патріотизму і засіб виховання законослухняного громадянина. З огляду на це важливим і актуальним залишається концептуальне осмислення теоретичних і прикладних основ громадянського виховання, визначення його сутності, більш повне розкриття громадянотворчого потенціалу діючих у Великій Британії виховних і навчальних програм; розширення знань щодо громадянської освіти з урахуванням виховної ситуації в Україні; вивчення традиційних і сучасних методик виховання громадянськості у британських учнів з метою використання всього раціонального, корисного та цікавого для українського освітнього простору.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання громадянської освіти є не новими, проте традиційно актуальними для зарубіжної педагогічної науки. Вчені різних країн активно досліджують проблеми формування громадянина, обмінюються досвідом, створюють спільні проекти і реалізують їх. Відомими у сфері громадянської освіти у Великій Британії є імена Я. Девіса [8] Б. Кріка [7] Д. Кера [9], А. Маккензі [11] та інших.

Мета статті – проаналізувати шляхи розвитку комунікативної компетенції у процесі реалізації форм громадянської освіти та виховання британських старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з вересня 2002-го року, громадянознавство в Англії є новою загальноосвітньою дисципліною для учнів віком від 11 до 16 років, а також частиною впровадженої у вересні 2000-го року дисципліни «Людина і Суспільство» (Personal, Social and Health Education, PSHE) – обов'язкового предмету, який викладається учням віком від 5 до 11 років.

Деволюція (адміністративна реформа, яка полягає у передачі частини повноважень з центру до регіонів) в Уельсі та Північній Ірландії стимулює зростаючу кількість варіантів навчального плану для учнів віком 5 – 16 років. У той час як традиційні предмети все ще залишилися однорідними у всіх чотирьох юрисдикціях, соціальні та етичні аспекти шкільного навчального плану переважно залежали від регіональних особливостей. Незважаючи на те, що предмети «Громадянознавство» та «Людина і суспільство» (PSHE) є важливими механізмами громадянської освіти учнів в Англії, їхні уельські відповідники («Personal and Social Education» («Особиста та суспільна освіта» (PSE) та аналоги з Північної Ірландії («Education for Mutual Understanding» («Освіта для

взаємного розуміння» (EMU), «Cultural Heritage» («Культурна спадщина») та «Social, Civic and Political Education» («Соціальна, громадська та політична освіта» (SCPE) не тільки мають відмінні визначення, але й посідають інше місце в навчальних планах. Тут слід акцентувати увагу на тому, що різниця між різними землями Об'єднаного Королівства щодо тлумачення громадянства існує, хоч активно ведуться спільні пошуки оптимальної моделі громадянського виховання старшокласників [6, 7].

Зазначимо, що хоча громадянство і вміщене в названі «ніші» Британського навчального плану, все ж його вивчення є необхідною складовою практично в кожному аспекті шкільного життя. Таким чином, громадянська освіта має серйозні відмінності не лише між юрисдикціями (Англія /Шотландія /Уельс /Північна Ірландія), але й між регіонами у межах цих юрисдикцій, а часто навіть між окремими школами.

На тлі загальнобританської концепції громадянства Шотландія також відрізняється низкою особливостей. Майбутня форма громадянства у Шотландії є ще лише предметом поточного обговорення, але певний консенсус у цьому обговоренні передбачається у найближчому майбутньому.

Якщо раніше дисципліну «Громадянство» у школах Великої Британії розглядали як таку, що характеризувалася високою інформаційністю щодо національної історії і географії, законодавства, а провідна роль у її викладанні належала вчителю і обмежувала ініціативу учнів, то зараз ці підходи суттєво змінилися. Сучасний підхід до громадянської освіти забезпечує заохочення учнів до практичного застосування знань у царині громадянства, що дає їм можливість дискутувати, залучатися до шкільних проектів і набувати досвіду участі на рівні місцевих громад. Це формує прикладні здібності учнів щодо участі в житті суспільства та сприяє розвитку їх комунікативної компетенції.

Під *комунікативною компетентністю* науковці розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [1, 253]. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування

комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Процес реалізації завдань громадянської освіти сприяє дискусії, переговорам, прийняттю рішень, а контекст громадянської освіти охоплює шкільний, місцевий, національний, європейський та міжнародний рівні.

Згідно з Національним навчальним планом Англії вивчення предмета «Громадянознавство» відбувається поетапно. Для нашого дослідження важливий аналіз цілей громадянської освіти на третьому й четвертому етапах (учні десятих – одинадцятих класів (віком від 14 до 16 років) [4].

Науковці та практики громадянської освіти визначили три аспекти досягнення мети наприкінці третього і четвертого етапів. Вони реалізуються такими напрямками у навчальних програмах:

- знання і розуміння процесу становлення свідомих та поінформованих громадян (knowledge and understanding about becoming informed citizens);
- розвиток навичок пізнавати, розпитувати і спілкуватися (developing skills of enquiry and communication);
- розвиток навичок активної участі та відповідальності за свої дії (developing skills of participation and responsible action).

Наприкінці четвертого та третього етапів більшість старшокласників демонструють уміння пізнавати та спілкуватися. Досліджуючи актуальні проблеми, питання і події, вони вивчають і аналізують різні джерела інформації, зокрема через інформаційні та комунікативні технології, засоби масової комунікації. Важливим завданням є формування вміння розглядати та обговорювати питання, проблеми і події. Враховуючи різноманітність поглядів та відповідно використовуючи факти і статистичні дані, старшокласники вчать робити відповідні висновки. На цьому етапі англійські школярі розвивають і структурують ідеї, що стосуються понять і цінностей громадянознавства, захищають власну думку та беруть участь у групових і класних дискусіях чи дебатах.

Британські педагоги на уроках «Громадянознавство» використовують різноманітні форми навчання, які сприяють розвитку комунікативної компетентності. Форма – це зовнішня, організаційна характеристика виховного процесу, загальна його композиція [2, 145]. Найчастіше форми класифікуються за кількістю учасників: масові, групові та індивідуальні. Зауважимо, що, англійські педагоги часто використовують такі види роботи, які можна одночасно класифікувати і як форму, і як метод, залежно від способу та специфіки їх застосування.

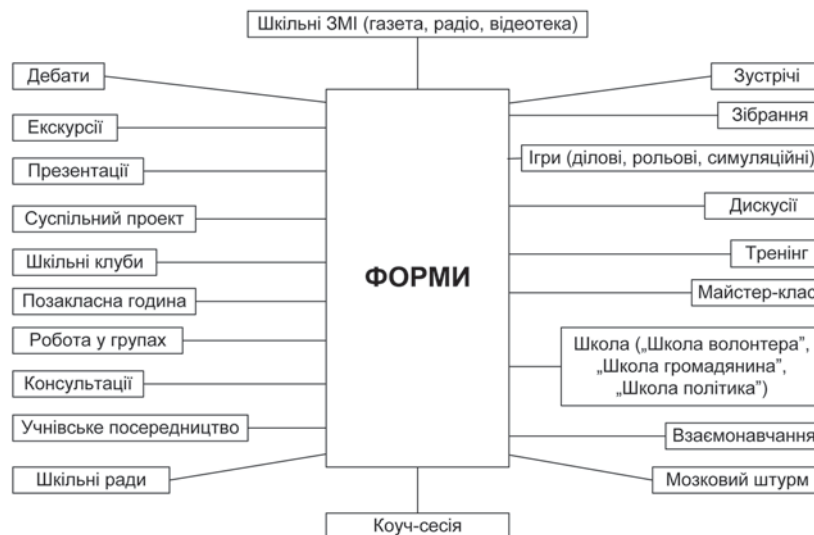

Рис.1 Основні форми громадянської освіти та виховання старшокласників у школах Великої Британії

Найпоширенішими формами виховної позакласної роботи у школах Англії вважаються:

- святкування релігійних свят, традиційних днів та тижнів (наприклад, святкування Всесвітнього дня боротьби з курінням (No-Smoking Day), Тижня біженців (Refugee Week), Всесвітнього дня здоров'я (World Health Day), Дня дитячих прав (Children's Rights Day));
- проведення різноманітних зустрічей (наприклад, з представниками громадських організацій) та шкільних екскурсій, яким надається громадянське спрямування;
- проведення диспутів, дебатів щодо актуальних політичних та загальношкільних питань і заходів широкого суспільного характеру;
- діяльність різноманітних дитячих та громадських організацій, які надають учням можливість отримати безпосередній громадянський досвід, а також залучають їх до проведення різноманітних заходів громадянської тематики.

Популярними сьогодні є різні форми організації громадянської освіти та виховання старшокласників. Широта їх використання, як правило, диктується інтересами й уподобаннями учнів, їх віковими особливостями, залученням новітньої науки і техніки. У сфері громадянства необхідним є врахування регіональних проблем та питань.

Часто англійськими педагогами та школярами використовується така форма спільної діяльності, як майстер-клас (master class). Його метою є продемонструвати стиль роботи конкретного тренера чи презентувати специфічні знання і вміння. Така робота може стосуватися організації різноманітних проєктів та кампаній, функціонування шкільної газети, діяльності шкільних клубів, організації зустрічей із представниками громадських організацій, складання та виконання програм оздоровлення школярів [10, 54].

Популярним форматом навчання, який сприяє формуванню громадянської культури, є тренінг (training). Тренінгові послуги сьогодні стають особливо популярними, і велику їх кількість пропонують у різних сферах життя людини-громадянина. Метою тренінгового навчання є передача (або формування чи корекція) конкретних практичних навичок для підвищення ефективності певної діяльності.

Проводить тренінг, як правило, спеціально підготовлений тренер, хоча до цієї роботи можуть долучатися і психолог, соціальний-педагог, представник громадського руху чи організації. Методами цієї роботи можуть бути міні-лекції, демонстрації, групова робота, рольові ігри тощо.

Окремо слід зупинитися на такій формі навчання громадянознавства, як школа. В англійських навчальних та позашкільних закладах існує практика організації шкіл: «Школа громадянина», «Школа волонтера», «Школа політика» тощо. Їх метою є введення великої кількості практичних навичок і сприяння процесу їх закріплення. Методами навчання тут виступають лекції, практичні роботи, робота у групах чи парах, рольові ігри, симуляції, інтерактивні методи роботи тощо. Такі школи дають можливість не лише закріпити певні моделі громадянської поведінки, але й практикувати їх у реальних обставинах. Тривалість цієї форми роботи від кількох місяців до 1,5 року.

Традиційно така форма роботи, як коуч-сесія («coach» у перекладі із англійської означає «тренер, наставник») (coach session), використовувалася як формат психологічного консультування для розв'язання різноманітних особистих і сімейних проблем. З часом сфера її застосування розширилася і сьогодні коуч-сесія використовується і у процесі оволодіння старшокласниками громадянськими компетенціями. Сутність її полягає в тому, щоб за допомогою питань скеровувати школяра до розв'язання актуальних для нього проблем у сфері громадянського життя, навчати учнів формувати алгоритми поведінки в певних проблемних ситуаціях [3, 32].

Враховуючи певну залежність успіху громадянської освіти та виховання від великої кількості нових і нестандартних ситуацій, у які може потрапляти громадянин, англійські педагоги пропонують використо-

увати таку форму роботи, як мозковий шторм (braining storm), метою якого є пошук рішення, що відрізняється від стандартного, прописаного для тієї чи іншої процедури. Додатковою метою може бути розробка плану для недопущення подібної ситуації в майбутньому. Проводить цю роботу модератор (від англ. «той, хто породжує, допомагає, сприяє»).

Окрім проаналізованих форм роботи, педагогами Великої Британії використовуються інші, наприклад, наставництво, ділові та рольові ігри, диспути, самонавчання, стажування тощо. Всі вони корисні передовсім тим, що дають можливість відійти від суто теоретичного засвоєння знань та умінь і перейти у сферу практики, щоб сформувати важливі громадянські компетенції, які старшокласник може застосувати в щоденній власній життєдіяльності чи житті сім'ї, родини, малої групи, організації і, зрештою, держави.

Кількість і характер методів та форм громадянсько-навчальної діяльності у Великій Британії є особливо великою, часто зустрічаються комплексні, масштабні заходи, у яких може бути задіяно багато учасників і тривалість їх може варіювати від кількох занять до цілої сесії. Наприклад, в англійських школах реалізується проект «Активні громадяни у школі». Це навчальна програма, яка уповноважує молодих людей брати участь у проектах, корисних для школи і суспільства. Вона сприяє впровадженню громадянського виховання не лише через зміст навчальної програми, але й через ситуації реального життя. Ця програма забезпечує інноваційний підхід до шкільної та суспільної роботи, яка допомагає школам впроваджувати виховання громадянина через вмотивовані, реальні можливості для молодих людей [5, 14].

Активною формою англійського громадянського виховання вважається також робота у групах, під якою розуміють навчальні ситуації, коли надається перевага спільній учнівській праці над індивідуальною. Робота у групах охоплює роботу в парах, у малих або ж великих групах. Такий вид роботи може коливатися від простої рольової гри чи драматичної інсценівки до обговорення важливих актуальних питань.

Окремо виділяють і таку форму роботи, як учнівське посередництво (peer mediation). Воно залучає учнів-посередників брати на себе функції неупередженої третьої сили в допомозі своїм одноліткам при розв'язанні конфліктів. Учні-посередники сприяють конструктивному спілкуванню, розвитку співчуття і розв'язанню конфліктів.

Через учнівське посередництво старшокласники вчаться розв'язувати конфлікти; розвивають нові навички, включаючи: говоріння, слухання, працю в команді, критичне мислення, емоційну свідомість; усвідомлюють, що їх сприймають серйозно; почуваються захищеними.

Процес активного громадянства англійських шкіл відбувається також за допомогою консультацій. Шкільні консультації передбачають процедуру опитування кожного у шкільному середовищі щодо поглядів на окремі питання. Це щось на зразок обрання влади, яка використовує референдум як засіб з'ясування думки людей щодо рішень, спрямованих на їх захист. Шкільна ситуація відрізняється тим, що не всі члени шкільного управління є рівними у своєму статусі та силі під час прийняття рішень. Керівники навчальних закладів несуть найбільшу відповідальність щодо прийнятих рішень. Викладачі несуть відповідальність за добробут та навчання своїх учнів, а учні зазвичай мають ще менше можливостей впливати на рішення, які їх стосуються, хоча шкільні ради стають усе більш ефективними в наданні переваг учнівським інтересам.

Висновки. Вважаємо, що досвід педагогів, науковців та вчителів-практиків у Великій Британії є надзвичайно корисним для України – держави з молодою демократією. Європейський вибір України дає підстави і зобов'язує вітчизняну педагогіку активно вивчати досвід інших країн у цій сфері з тим, щоб швидко та якомога безболісніше будувати життя держави загалом та кожного її члена зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія : підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – 576 с.
2. Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. Фіцула. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 1999. – 192 с.
3. A Systematic Review of the Impact of Citizenship Education on the Provision of Schooling. Review Conducted by the Citizenship Education Research Strategy Group. – 2004. – 93 p.
4. About the National Curriculum. Key Stage 3 and 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nc.uk.net/nc_resources/html/ks3and4.shtml
5. Brownlie A., Mackenzie A. Citizenship Education: Global Dimension. Guidance for Key Stages 3 and 4 / A. Brownlie, A. Mackenzie. – London : Development Education Association, 2001. – 23 p.
6. Citizenship Education at School in Europe. United Kingdom (England, Wales, Northern Ireland). National Description – 2004 / 05. – 22 p.
7. Crick B. Essays on Citizenship / B. Crick – London : Continuum, 2000. – 210 p.
8. Davies I., Issitt J. Reflections on Citizenship Education in Australia, Canada and England / I. Davies, J. Issitt // Comparative Education. – November 2005. – Volume 41. – Issue 4. – P. 389-410.
9. Kerr D. Re-examining Citizenship Education; The Case of England – National Case Study for IEA Citizenship Education Study Phase 1 / D. Kerr. – Slough : NFER, 1999. – 64 p.

10. Lifelong Learning, Governance and Active Citizenship in Europe. Final Report of the ETGACE Research Project: Education and Training for Governance and Active Citizenship in Europe: Analysis of Adult Learning and Design of Formal, Non-Formal and Informal Educational Intervention Strategies. – Guildford, UK : University of Surrey, 2003. – 147 p.

11. McKenzie A. Work in Progress: Education for Citizenship in Four Jurisdictions / A. McKenzie. – London : UNICEF UK, 2001. – 26 p.

УДК 51(07)-057.874

*Оксана ЖИГАЙЛО,
м. Дрогобич*

ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРЕДМЕТНО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті визначено поняття «предметно-математична компетентність», здійснено аналіз змін у базовій програмі з математики щодо обчислювальної діяльності молодших школярів, розглянуто методичні аспекти формування в молодших школярів ключових і предметної математичної компетентностей, сформульовано педагогічні умови формування предметно-математичної компетентності в учнів початкових класів.

Ключові слова: обчислювальна діяльність, предметно-математична компетентність, професійна компетентність вчителя математики, ключові компетентності, базова програма з математики, молодший школяр.

Zhyhaylo O. Computing activity as a component of subject-mathematical competence of primary school children. *The article defines the concept of «subject-mathematical competence», the analysis of changes in the basic program on Numerical Mathematics of younger pupils, the methodological aspects of pupils in primary key and the subject of mathematical competence formulated pedagogical conditions of subject-mathematical competence in primary school pupils.*

Key words: computational activities, subject-mathematical competence, professional competence of teachers of mathematics, key competencies, basic program in mathematics, a junior high school student.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку Європейської системи освіти характеризується визначенням переліку ключових компетентностей, які слід формувати у молодого покоління. Вченими визначено зміст понять «компетентність» та «компетенція», розглянуто методичні аспекти формування в учнів початкової школи компетентностей